

УДК 539.143.43;543.422.25

О.Г. Хандожко¹, В.В. Слинько², Є.І. Слинько²

Зсув Найта та зонна структура PbTe і SnTe

¹Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича,
кафедра радіотехніки, вул. Коцюбинського 2, м. Чернівці, 58012,
тел. (03722) 4-24-36, E-mail: rmd@chnu.cv.ua

²Чернівецьке відділення Інституту проблем матеріалознавства НАН України,
вул. І. Вільде, 5, м. Чернівці, 58001,
тел. (03722) 2-51-55, E-mail: chimsp@unicom.cv.ua

Наводяться результати дослідження зсуву Найта (ΔH) на ядрах ^{207}Pb в PbTe n і p-типу і на ^{119}Sn в p-SnTe в широкій області концентрацій носіїв струму ($6 \cdot 10^{16} \div 3,6 \cdot 10^{21} \text{ см}^{-3}$). В зразках PbTe p-типу в інтервалі $6 \cdot 10^{16} \leq p < 6 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ зсув є діамагнітним. При $p \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ ΔH досягає максимального значення, а при $p \approx 6 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ має місце інверсія знака ΔH . В n-PbTe зсув Найта парамагнітний в усьому інтервалі концентрацій. При цьому при $n \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ спостерігається стрибок ΔH величиною ≈ 60 Гс. В SnTe зсув ΔH є тільки парамагнітним. Встановлено, що злами на немонотонній залежності $\Delta H(p)$ на ядрах ^{119}Sn відповідають критичним точкам в зонному спектрі дірок SnTe. Розглядається придатність існуючих моделей зонного спектра для пояснення зсуву Найта у телуриді свинцю.

Ключові слова: зонна структура, зсув Найта, критичні точки, концентрація носіїв заряду, спектри ЯМР.

Стаття поступила до редакції 17.11.2001; прийнята до друку 3.01.2002

I. Вступ

Вже перші дослідження ЯМР телуриду свинцю показали, що проста двозонна модель (з врахуванням L і Σ -зони) малопритатна для пояснення експериментальних даних, особливо в області високих концентрацій носіїв струму [1]. В останніх теоретичних роботах [2,3] доводиться, що валентна зона сполук A^4B^6 в кубічній фазі має складну структуру. Зокрема, передбачено існування п'яти критичних точок в зонному спектрі дірок. Принципова можливість знаходження особливих точок спектра за температурною і концентраційною залежностями магнітної сприйнятливості (χ) [3] підтверджена експериментально на монокристалах SnTe. Встановлено, що три злами, які спостерігаються на залежності $\chi_{40\text{K}}(p)$ при $p_1 = 1,1 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$, $p_2 = 2,3 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$ і $p_3 = 4,9 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$, відповідають трьом критичним точкам в зонному спектрі: Σ -екстремуму, вперше виявленій сідловій точці в напрямку ΣL і Δ -екстремуму валентної зони SnTe [4].

Зсув Найта (ΔH) у вирождених напівпровідниках, як і χ , безпосередньо пов'язаний із густиною станів на рівні Фермі. Тому ми вважаємо, що зміни в густині станів при проходженні рівня Фермі через критичні точки спектра (пов'язані зі зміною топології поверхні Фермі) повинні виявлятися і на концентраційній залежності $\Delta H(p)$.

В даній роботі наводяться результати дослідження концентраційних залежностей зсуву Найта і ширини ліній ЯМР на ядрах ^{207}Pb в PbTe (n і

p-типу) і ^{119}Sn в SnTe (p-тип) в широкому інтервалі концентрацій носіїв струму $6 \cdot 10^{16} \div 3,6 \cdot 10^{21} \text{ см}^{-3}$. Розглядається придатність відомих моделей зонного спектра для пояснення концентраційних залежностей зсуву Найта в телуриді свинцю.

II. Експеримент

Відомо, що для послаблення впливу скін-ефекту на форму резонансної лінії спостереження ЯМР в матеріалах з високою провідністю проводять на порошках. Однак механічне подрібнення монокристалічних зразків p-PbTe призводить до появи складних резонансних спектрів [5]. Щоб виключити вплив пластичної деформації на спектри ^{207}Pb в p-PbTe, виміри ЯМР проведені нами на монокристалічних пластинах товщиною 100-200 мкм. У той же час, подрібнення матеріалу практично не впливає на форму лінії і зсув Найта в PbTe n-типу і SnTe.

Для спостереження сигналів ЯМР використовувалася методика, запропонована в [6]. В якості вхідного пристрою спектрометра було застосовано модифікований індукційний міст [7], в якому за рахунок особливої конструкції досягалися довготривалий стабільний баланс і високий ступінь розв'язки передавача і приймача (до 100 дБ) при достатньо високих рівнях високочастотного поля ($H_1 = 0,3$ Гс).

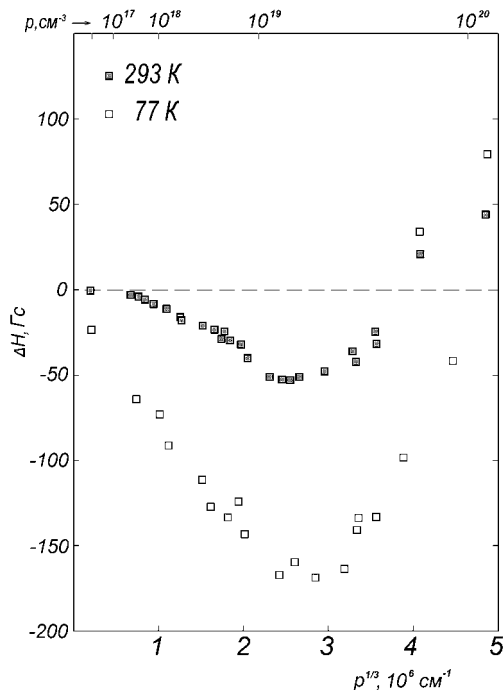
Запис спектрів проводився на постійній частоті 13,495 МГц шляхом швидкого сканування умов резонансу з реєстрацією первісної сигналу. При спостереженні широких спектрів (≥ 10 Гс) використовувалася модуляційна техніка з

повільним проходженням і записом похідних ліній ЯМР. В обох випадках для покращення співвідношення сигнал/шум застосовувалося цифрове накопичення резонансних спектрів. З тією ж метою доцільно використовувати зразки у вигляді блоків, що складаються з 4÷6 монокристалічних пластин.

III. Експериментальні результати

Зсув Найта в PbTe p- і n-типу. Виміри зсуву Найта в p-PbTe були проведені в інтервалі концентрацій дірок $p = 6 \cdot 10^{16} \div 1 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$. Зразки з $p \leq 8 \cdot 10^{18} \text{ см}^{-3}$ отримані шляхом відпалу матеріалу в парах металу або халькогена, з більш високими концентраціями – за допомогою легування PbTe домішками Li, Na, Tl.

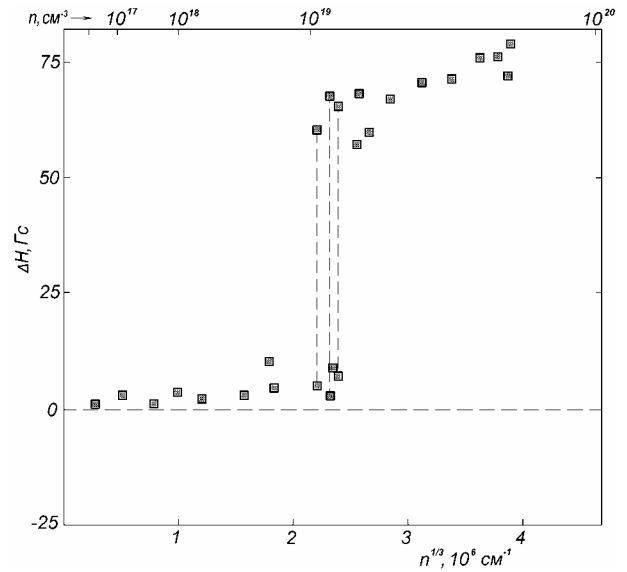
На рис. 1 наведена залежність $\Delta H(p)$ в p-PbTe.

Рис. 1 Залежність зсуву Найта ^{207}Pb від концентрації дірок у p-PbTe.

Величина зсуву визначалася як різниця між значенням сумарного резонансного поля на ядрі і еталонного магнітного поля ($H_{\text{et}} = 15135 \text{ Гс} \pm 2 \text{ Гс}$). Поле H_{et} , що відповідає хімічному зсуву на ядрах ^{207}Pb в PbTe, отримано шляхом екстраполяції концентраційної залежності резонансного поля до малих значень p при $T = 293 \text{ К}$. Як бачимо, в області концентрацій $6 \cdot 10^{16} \leq p < 6 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ зсув є від'ємним, тобто діаманітним. При $p \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ діаманітний зсув досягає максимального значення, а при $p \approx 6 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ спостерігається інверсія знака ΔH і він стає парамагнітним. Подібний факт зміни знака ΔH спостерігався лише в твердому розчині $\text{Pb}_{1-x}\text{Sn}_x\text{Te}$ ($x > 0,6$) на ядрах ^{119}Sn [8].

Зовсім інша картина спостерігається на ядрах

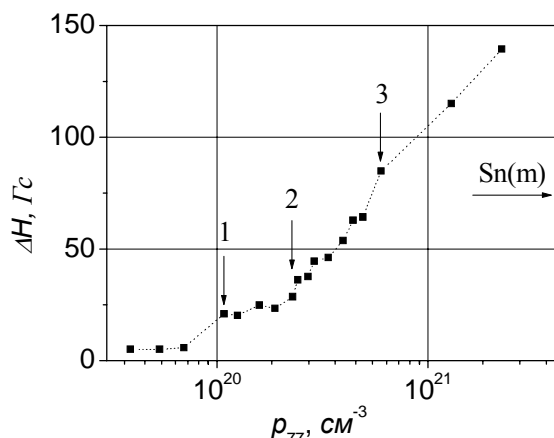
Рис. 2. Залежність зсуву Найта ^{207}Pb від концентрації електронів в n-PbTe при $T = 293 \text{ К}$.

^{207}Pb в n-PbTe (рис. 2). В області $6 \cdot 10^{16} \leq n < 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ ΔH слабо залежить від концентрації електронів, однак в околі $n_c \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ спостерігається різкий стрибок зсуву Найта приблизно на 60 Гс. Характерним для перехідної області є наявність складних спектрів, що складаються здебільшого з двох ліній, які відстоять одна від одної на величину стрибка. Особливо відзначимо, що стрибкоподібне збільшення зсуву Найта в області високих концентрацій супроводжується розширенням резонансних ліній ($> 10 \text{ Гс}$) і різким скороченням спин-граткової релаксації (T_1) порівняно з областю низьких концентрацій. Якщо для останньої насичення ЯМР спостерігається вже при рівнях радіочастотного поля $H_1 \approx 10 \text{ МГц}$, то вище n_c насичення сигналів невідчутне навіть при рівнях $H_1 > 100 \text{ МГц}$. На відміну від PbTe p-типу ΔH в n-PbTe є парамагнітним у всій області концентрацій (рис. 2).

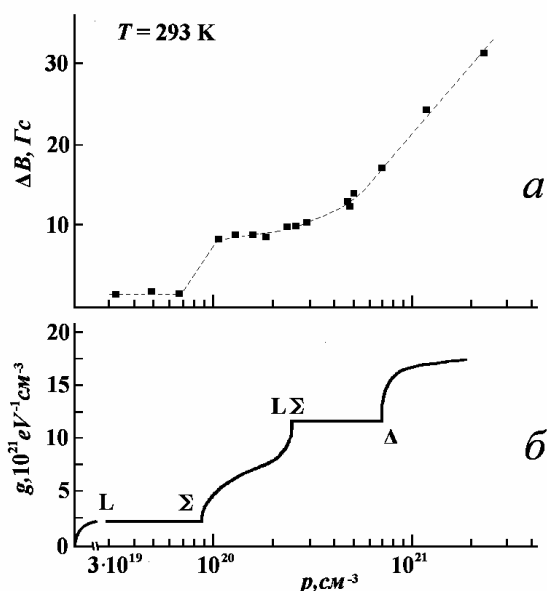
Зсув Найта і ширина ліній в SnTe. Вперше дослідження ЯМР на ядрах ^{119}Sn і ^{125}Te в SnTe були проведені в роботі [9]. Аномально великі зсуви ΔH і ширини резонансних ліній ΔB , особливо на ^{119}Sn , не узгоджувалися із звичайними уявленнями про зонну структуру SnTe. В даній роботі, в зв'язку з інформацією про складну валентну зону SnTe [4], розглядається можливість знаходження критичних точок спектра за концентраційною залежністю зсуву Найта (рис. 3).

Як бачимо, залежність $\Delta H(p)$ є немонотонною, а з явно вираженими зламами при $p_{77} = (1,14-1,75) \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$; $3,8 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$ і $1,0 \cdot 10^{21} \text{ см}^{-3}$. Як і в n-PbTe, в SnTe зсув $\Delta H > 0$ для всієї області концентрацій. При $n > 10^{21} \text{ см}^{-3}$ зсув Найта на ядрах ^{119}Sn в SnTe перевищує його значення в металічному олові.

Концентраційна залежність ширини ліній ЯМР

Рис. 3. Концентраційна залежність зсуву Найта на ядрах ^{119}Sn в SnTe при $T = 293 \text{ K}$. Стрілкою позначений зсув Найта в металічному олові. $H_{\text{ст}} = 8512 \text{ Гс}$.

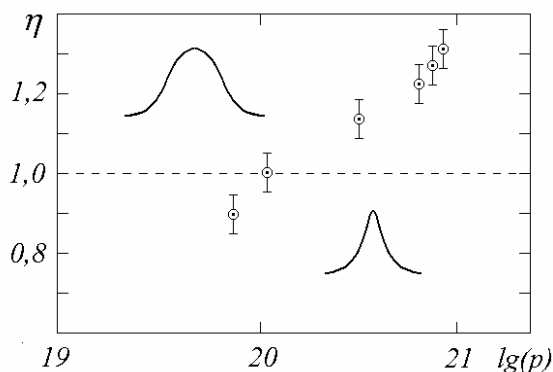

Рис. 4. Залежність ширини лінії ЯМР ^{119}Sn (а) і густини станів $g(p)$ – (б) від концентрації дірок в SnTe [4].

на ^{119}Sn (рис. 4, а) практично повторює характер залежності $\Delta H(p)$ (рис. 3). Розрахована залежність густини станів g від концентрації p , яка отримана в роботі [4], наведена на рис. 4, б.

Слід зазначити, що в SnTe поряд із зміною ширини резонансних ліній відбувається перетворення їхньої форми. Для аналізу форми ліній були проведені розрахунки другого (S_2) і четвертого (S_4) моментів кривих. На рис. 5 наведена залежність параметра $\eta = 3(S_2)^2/(S_4)$ від концентрації дірок в SnTe , що характеризує ступінь відхилення форми лінії від гаусової.

Встановлено, що при $p_{77} \geq 1,2 \cdot 10^{20} \text{ cm}^{-3}$ форма

Рис. 5 Залежність параметра форми лінії η від концентрації дірок в SnTe .

резонансних ліній є близькою до гаусової, що типово для твердих ґраток. Однак із зменшенням p форма ліній поступово наближається до лоренцової і при $p_{77} = 6,6 \cdot 10^{19} \text{ cm}^{-3}$ стає практично лоренцовою ($\eta < 1$). Останнє є доказом рухливості атомів олова при відносно низьких концентраціях дірок. Поки що не зрозуміло, який механізм руху переважає в даному випадку – тунелювання між нееквівалентними, зміщеними, позиціями олова чи рух по вакансіях олова.

IV. Обговорення результатів

Зонна структура телуридів свинцю і олова в області низьких концентрацій носіїв струму добре вивчена. Однак досі не існує теорії, в рамках якої можна би пояснити концентраційні залежності зсуву Найта в широкому інтервалі концентрацій, включаючи і високі ($10^{20} \div 10^{21} \text{ cm}^{-3}$). Перш за все це пов'язано з відсутністю експериментальних результатів. В нашій роботі вперше досліджується зсув Найта в максимально досяжній області концентрацій для даних сполук. У відомих роботах [8,10] аналогічні залежності вивчались в PbTe лише при $n, p \leq 2 \cdot 10^{19} \text{ cm}^{-3}$.

Для пояснення аномальних концентраційних і температурних залежностей кінетичних коефіцієнтів часто використовується двозонна модель валентної зони $p\text{-PbTe}$ [2]. В останній передбачається наявність другої валентної Σ -зони, розташованої на 0,05-0,1 eV нижче основної L-зони [11]. Однак існуючі уявлення про Σ -зону в $p\text{-PbTe}$, як про ізотропну і параболічну зону важких дірок, непридатні для пояснення зміни знака зсуву Найта на ядрах ^{207}Pb в $p\text{-PbTe}$ (рис. 1). Для пояснення інверсії знака ΔH в рамках даної моделі необхідно припустити, що надтонкі поля, які створюються дірками Σ - і L-зони, мають протилежний напрямки. З ростом концентрації p зсув буде визначатися, в основному, параметрами спектра дірок Σ -зони. Але в цьому випадку великі зсуви ΔH означають наявність у Σ -зоні носіїв з великими ефективними g -факторами і, отже, з малими ефективними масами, що не узгоджується з

літературними даними (зсилки [5-8] з роботи [2]).

Великі значення зсуву Найта в області низьких концентрацій дірок можна пояснити на основі простої зонної моделі р-PbTe. Відомо, що хвильові функції L^{6+} , що описують вершину валентної зони, мають s-складову на вузлах ^{207}Pb [10]. Тому

$$\Delta N_{\text{cont}} = \frac{4}{3} g_s g_v \mu_b^2 \rho_v(E_f) (\cos^2 \theta^+) < R | \Delta \Gamma | R >, \quad (1)$$

де g_s – g-фактор вільного електрона, g_v – ефективний g-фактор носіїв валентної зони, $\rho_v(E_f)$ – густина станів на рівні Фермі, μ_b – магнетон Бора, множник $(\cos^2 \theta^+) < R | \Delta \Gamma | R >$ – релятивістський еквівалент $|\psi(0)|^2$, що визначає імовірність перебування носіїв на ядерних вузлах.

Великі зсуви, що спостерігаються в області низьких концентрацій (рис. 1), вказують на значну s-складову хвильової функції дірок на вузлах свинцю. Формула (1) справедлива лише для носіїв, які знаходяться біля вершини валентної зони. При цьому діаманітний зсув на ^{207}Pb в р-PbTe обумовлений від'ємним знаком компонентів ефективного g-фактора дірок ($g_v^{\parallel} = -48 \pm 5$ і $g_v^{\perp} = -19,6$) [10].

Проте великі надтонкі поля у вузькощілинних напівпровідниках не завжди є доказом контактної взаємодії ядер з носіями струму. В роботах [8,10] для пояснення зсуву Найта в р-PbTe в області більш високих концентрацій $3 \cdot 10^{18} \leq p \leq 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ пропонується враховувати вплив найближчих зон на формування надтонкого поля на ядрах ^{207}Pb , без залучення Σ -зони. Такий вплив проявляється в змішуванні станів внаслідок сильного спін-орбітального зв'язку, характерного для сполук типу PbTe. Через релятивістські ефекти надтонкі поля на ядрах ^{207}Pb , викликані спін-орбітальною (ΔN_{orb}) і диполь-дипольною (ΔN_{dip}) взаємодіями, можуть перевищити контактне поле ΔN_{cont} .

На валентну зону найбільший вплив має найближча зона провідності, де електрони переважно знаходяться у р-стані. Тоді, згідно з [10], визначальним надтонким полем на ^{207}Pb буде ΔN_{orb} , приблизно рівне ΔN_{dip} :

$$\Delta N_{\text{orb}} = \frac{8}{3} g_s g_c \mu_b^2 \rho_c(E_f) (f(r) | r^{-3} | f(r)), \quad (2)$$

де g_c – ефективний g – фактор для електронів у зоні провідності, $\rho_c(E_f)$ – густина станів на рівні Фермі в зоні провідності, $(f(r) | r^{-3} | f(r))$ – густина імовірності перебування електронів у р-стані на ядерних вузлах.

Оскільки поверхні постійної енергії в зоні Брілюена представляють собою еліпсоїди, то ефективні g-фактори складаються з лінійної комбінації повздовжньої ($g_{\parallel}$) і перпендикулярної ($g_{\perp}$) компонент. Для валентної зони $g_{\text{eff}}^v = 1/3(g_v^{\parallel} + 2g_v^{\perp}) < 0$, причому $g_v^{\parallel} = -48 \pm 5$ і $g_v^{\perp} = -19,6$; для

додаткове магнітне поле (ΔH), створюване вільними носіями на ядрах ^{207}Pb , обумовлюється контактною надтонкою взаємодією Фермі. У даному випадку вираз для зсуву Найта має вигляд [10]:

зони провідності $g_{\text{eff}}^c = 1/3(g_c^{\parallel} - 2g_c^{\perp}) > 0$, де $g_c^{\parallel} = 57,5 \pm 2$ і $g_c^{\perp} = -15$ [10].

Якщо виходити із запропонованої вище моделі [8,10], можна допустити, що із збільшенням концентрації ($p > 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$) значно зростає внесок р-станів зони провідності у валентну зону. Формально це можна розглядати як появу носіїв з додатнім g_c -фактором ($g_c^{\parallel} - 2g_c^{\perp}) > 0$. Тому внесок р-станів у надтонке поле буде протилежним до від'ємного контактного поля. При деяких значеннях p відбудеться повна компенсація від'ємного зсуву Найта, а далі і перехід його в область додатних значень.

Знак зсуву Найта на ^{207}Pb в n-PbTe і його величина в інтервалі $6 \cdot 10^{16} \leq n < 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ узгоджується з результатами роботи [8]. Набагато важче пояснити появу стрибка на залежності $\Delta H(n)$ в околі $n \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ (рис. 2), який виявлений нами вперше. Нам невідомі теоретичні роботи, в яких передбачалося б існування стрибкоподібного збільшення зсуву Найта в n-PbTe. Можна лише припустити, що такий ефект, що супроводжується розширенням ліній ЯМР і різким скороченням часу спін-граткової релаксації T_1 , пов'язаний з критичною зміною параметрів енергетичного спектра в зоні провідності. При цьому ми не спостерігали будь-яких особливостей в кінетичних характеристиках зразків, а рентгенодифрактометричний аналіз показав незмінність параметра кристалічної ґратки (до і після стрибка) у межах похибки $\delta = \pm 0,0005 \text{ \AA}$.

Аналіз концентраційної залежності $\Delta H(p)$ на ^{119}Sn в SnTe (рис. 3) становить особливий інтерес. Це пояснюється тим, що саме на SnTe була експериментально підтверджена модель складної структури валентної зони, запропонованої для сполук A^4B^6 в роботах [2,3]. Виявлені особливості у вигляді трьох зламів на концентраційній залежності $\chi_{40k}(p)$ були ідентифіковані як такі, що відповідають критичним точкам валентної зони SnTe.

Злами, що спостерігаються на залежності $\Delta H(p)$ на ^{119}Sn при $p_{c1} = 1,08 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$; $p_{c2} = 2,28 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$ і $p_{c3} = 6 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$ (рис. 3), також вказують на складну структуру валентної зони SnTe і обумовлені проходженням рівня Фермі через критичні точки діркового спектра. Дане твердження впливає з кореляції, яка існує між залежностями $\chi(p)$ і $\Delta H(p)$: злами на кривих відповідають

практично одним і тим же критичним концентраціям. (Як і в роботі [4], на шкалі концентрацій відкладене значення $p = 0,6 \cdot p_{77}$). Крім того, спостерігається взаємозв'язок між концентраційними залежностями ΔV і $g(p)$ (рис. 4, а і б). Це означає, що зміна густини станів, яка пов'язана із зміною топології поверхні Фермі, може проявлятися як на залежності $\chi(p)$, так і $\Delta N(p)$, і $\Delta V(p)$.

Отже, два незалежних методи підтвердили існування особливих точок у спектрі дірок SnTe при $p_{c1} = (1,08-1,1) \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$; $p_{c2} = (2,28-2,3) \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$ і $p_{c3} = (4,9-6,0) \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$, що відповідають [4] Σ -екстремуму, сідловій точці в напрямку ΣL і Δ -екстремуму валентної зони.

З вище приведеного випливає, що особливості, які проявляються на залежності $\Delta N(p)$ в p-PbTe (рис. 1), – злам при $p_{c1} = 8 \cdot 10^{18} \text{ см}^{-3}$, максимум при $p_{c2} \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ та інверсія знака при $p_{c3} \approx 6 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ – п найбільш імовірно, пов'язані із зміною густини станів при проходженні рівня Фермі через критичні точки спектра дірок. В n-PbTe особливою точкою можна вважати $p_c \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$.

V. Висновки

1. На концентраційній залежності зсуву Найта на ^{207}Pb в p-PbTe виявлено особливості: зміну кутового коефіцієнта на залежності $\Delta N(p)$ при

$p = 8 \cdot 10^{18} \text{ см}^{-3}$, екстремум при $p \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ та інверсію знака зсуву при $p \approx 6 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$, який при $p > 6 \cdot 10^{20} \text{ см}^{-3}$ стає парамагнітним.

2. Зсув Найта в n-PbTe в усій області концентрацій є парамагнітним. При $p_c \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ вперше спостерігається стрибкоподібне збільшення ΔN величиною ≈ 60 Гс, що супроводжується розширенням резонансних ліній і різким скороченням часу спин-граткової релаксації T_1 .

3. На прикладі SnTe показана принципова можливість знаходження критичних точок спектра, виходячи із концентраційних залежностей зсуву Найта і ширини резонансних ліній. Це дає підставу вважати, що критичним точкам в спектрі дірок p-PbTe відповідають концентрації $p_{c1} \approx 8 \cdot 10^{18} \text{ см}^{-3}$, $p_{c2} \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$ і $p_{c3} \approx 6 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$. Особлива точка в зонному спектрі n-PbTe проявляється при $p_c \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ см}^{-3}$.

О.Г. Хандожко – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри радіотехніки;

В.В. Слинько – кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник;

Є.І. Слинько – доктор фізико-математичних наук, завідувач відділу вузькощілинних напівпровідників.

- [1] B. Sapoval. Knight shifts and band structure in lead telluride by helicon-nuclear spin interaction // *Journal de Physique*. **29**(C4), pp. 133-136 (1968).
- [2] О.Е. Квятковский. Строение валентной зоны соединений $A^{IV}B^{VI}$ // *ФТТ*, **32**(10), сс. 2862-2868 (1990).
- [3] О.Е. Квятковский. Определение критических точек зонного спектра по концентрационным и температурным зависимостям магнитной восприимчивости в слабом магнитном поле // *ФТТ*. **32**(9), сс. 2533-2542 (1990).
- [4] Г.С. Бушмарина, И.А. Драбкин, М.А. Квантов, О.Е. Квятковский. Магнитная восприимчивость в слабом магнитном поле и строение валентной зоны теллурида олова // *ФТТ*. **32**(10), сс. 2869-2880 (1990).
- [5] К.Д. Товстюк, Е.И. Слинько, А.Г. Хандожко. Особенности ядерного магнитного резонанса в PbTe р-типа // *УФЖ*. **17**(10), сс. 1745-1747 (1972).
- [6] А.с. 1300354 СССР, МКИ⁴ G 01 No 24/08. Способ исследования полупроводниковых кристаллов методом ЯМР и спектрометр для его осуществления / Е.И. Слинько, А.Г. Хандожко, С.Д. Летюченко. (СССР). - №3930672; заявлено 12.07.85; опубл. 30.03.87, Бюлл. № 12.-175 с.
- [7] О.Г. Хандожко, Є.І. Слинько. Модифікований індукційний давач ядерного магнітного резонансу для спектрометра широких ліній // *Вісник Держ.ун-ту "Львівська політехніка", Електроніка*. **397**, сс. 54-57 (2000).
- [8] C.R. Hewes, M.S. Adler, S.D. Senturia. NMR studies in PbTe and $Pb_{1-x}Sn_xTe$: an experimental determination of k-p band parameters and magnetic hyperfine constants // *Phys.Rev.B*. **7**(12), pp. 5195-5212 (1973).
- [9] В.В. Слинько, Е.И. Слинько, А.Г. Хандожко, Ю.К. Выграненко. Особенности спектров ядерного магнитного резонанса ^{119}Sn и ^{125}Te в SnTe и SnTe: Mn // *ФТП*. **31**(10), сс. 1187-1191 (1997).
- [10] B. Sapoval, J.Y. Leloup. Knight shifts in multivalley semiconductors // *Phys.Rev.B.*, **7**(12), pp. 5272 – 5276 (1973).
- [11] R.S. Allgaier. Valence bands in lead telluride // *J. Appl. Phys.* **32**(10), pp. 2185-2189 (1961).

A.G. Khandozhko¹, V.V. Slynko², E.I. Slynko²

Knight shift and band structure of PbTe and SnTe

¹*Chernivtsi National University, Radiotechn. Dept, 58012, Chernivtsi, 2,
Kotsyubynskiy Str. tel. (03722) 4-24-36, E-mail: rmd@chnu.cv.ua*

²*Chernivtsi Department of Institute of Material Science Problems NAS Ukraine, 58001,
Chernivtsi, 5, 1. Vilde Str., tel. (03722) 2-51-55, E-mail: chimsp@unicom.cv.ua*

The results of Knight shift investigations on ²⁰⁷Pb nuclei in both n- and p-type PbTe and on ¹¹⁹Sn in p-SnTe in the wide region of charge carrier concentrations ($6 \cdot 10^{16} \leq p \leq 3 \cdot 6 \cdot 10^{21} \text{ cm}^{-3}$) are presented. In samples of p-PbTe the Knight shift is diamagnetic in the interval $6 \cdot 10^{16} \leq p < 6 \cdot 10^{19} \text{ cm}^{-3}$. At $p \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ cm}^{-3}$ ΔH reaches maximal value, and at $p \approx 6 \cdot 10^{19} \text{ cm}^{-3}$ an inversion of the ΔH sign takes place. In n-PbTe the Knight shift is paramagnetic in all interval of concentrations. And at $n \approx 2 \cdot 10^{19} \text{ cm}^{-3}$ the leap of ΔH is observed ($\approx 60 \text{ G}$). In SnTe the shift ΔH is only paramagnetic. It is established, that the breaks on nonmonotonic dependence $\Delta H(p)$ correspond to critical points in the band spectrum of SnTe. The applicability of existing models of hole spectrum for an explanation of Knight shift in PbTe is considered.